

Ahval, 22 Nisan 2019

Türkiye'de periyodik olarak bazı gruplar ötekileştirilmiş ve ezilmiştir: Aleviler, Ermeniler, Osmanlıcılar, Yahudiler, Kürtler, Rumlar, solcular, İslamcılar, milliyetçiler, Gülenciler gibi. Bu gruplara yöneltilmiş baskılar benzerlikler ama farklılıklar da sergiler.

Farklılıklar bir bakıma doğal, çünkü hem dönemler, hem de "olanaklar" farklıydı. Örneğin, bir dünya savaşı sırasında devletin eli daha serbesttir, NATO'ya bağlı bir hükümetin bazı dış baskıları göz önüne almaması zordur.

 Bu yazıda benzerliklere pek ağırlık vermeyeceğim. Benzerliklerin temel özellikleri, her durumda baskıların devletten kaynaklandığı ve devletçe desteklendiği, "yasalara uygun" gösterildiği, yani kitabına uydurarak meşru sayıldığı ve bir süre sonra bunların hiç olmamış gibi davranılıyor olmasıdır.

Başka bir özellik, baskıların uygulandığı sürede kamuoyunda tepkilerin görülmediğidir. Bu benzerlikler başka bir yazı konusu olabilir. Şimdilik dikkatimi çeken tek bir farka değinmek istiyorum, ilgili karikatürlere.

Son yüzyılda ülkeler ve milletler arasında savaşlar süregelirken karikatür savaşlarının süregelmesi de, bütün dünyada, hep görülmüş bir olaydır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında düşman konusunda yayınlanmış sonsuz karikatür buluruz.

Bunlarda düşman kötü, aptal, korkak, acımasız gösterilir, "bizim" taraf ise, tersine, üstün resmedilir. Bu karikatürlerde tabii ki karşı tarafın acısı söz konusu olmaz. Tam tersine acısından bir hoşnutluk duyulduğunu görebiliriz. Bizim bombalar düşerken onlar sıçanlar gibi koşarlar örneğin. Kısacası, düşman konusunda acımasızlık sergilenir.

Türkiye'de bu tür karikatürler gayrimüslim azınlıklara karşı ötekileştirmeler sırasında – Varlık Vergisi, 6/7 Eylül gibi – gazete ve dergilerde pek sık çıkardı. Yahudiler'in imajı, Türkleri sömürdüklerinden aşırı kilo almış iş adamlarıydı, Rumlar bağnaz ve hain Türkiye düşmanlarıydı. Bunların ezilmesini çizim olarak görmenin tatmin edici bir etkisi olurdu. "Oh olsun!" der gibi.

İç düşman anlamında başka bir karikatür türü Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak 1980'lere kadar süren "yobaz" karikatürleriydi. Bunlar sakallı, cübbeli, kısacası "eskiyi" ve "geriliği" temsil eden kişilerin karikatürleriydi. Kadınlar ise kara çarşaflı çizilirdi. Beğenilmeyen, istenmeyen ve tehdit olarak görülen kişilerdi resmedilenler.

Tabii bu karikatürler resmi görüşü yansıtıyordu. Azınlıklar konusunda da tutum devlet politikasına paraleldi. İki karikatür türü arasındaki fark, insanların karşılaştıkları acılarına karşı tutumdu. Azınlıklar karikatürlerinde verilen acıdan haz duyuluyordu; ikinci durumda haz söz konusu değildi, "karşı" tarafın neden olduğu tehdit vurgulanıyordu.

Sanırım yapılanlardan rahatsızlık duyulmadığı durumlarda "acımasızlık" karikatürlerde egemen olmakta, yapılanlar beğenilmediği durumlarda ise "haz" söz konusu olmamakta, yalnız karşıtlık, tehdit algısı ve siyasi eleştiri karikatürlerin temel özelliği olmakta.

Yani yapılanlardan rahatsızlık duyanlar, yapılanlardan yana karikatür çizmezler. Acımasızlık belli boyutları aşınca ve uygulanan baskı bilinç düzeyine gelince karikatürün “komik” yanı anlamsız oluyor. Örneğin, 6/7 Eylül 1955 olaylarından önce Türkiye gazetelerinde Rumlar ve Yunanlılar konusunda pek çok karikatür yayınlandı.

Çoğu Kıbrıs’la da ilgiliydi. Olaylar patlak verdikten ve azınlıkların dükkan ve evlerine saldırılar gerçekleştikten sonra, birden ve uzun bir süre bu konuda hiç karikatür yayınlanmadı. Kıbrıs olayı da artık hiç yokmuşçasına! (Örneğin bkz: H. Millas, Sözde Masum Milliyetçilik).

Eğer bu değerlendirmem doğruysa Türkiye toplumu için iyimser sonuçlara varabiliriz. Devletçe Aleviler, Kürtler, cemaatler gibi kesimlerin ötekileştirilmesine karşın, bu alanda karikatürlerin pek yaygın olmaması olumlu bir işarettir. Toplum bu grupları “düşman” saymamaktadır.

Acıları konusunda, temelde baskıyı uygulayan devlete karşı çıkmaya çekindiği için susmakta, ama en azından karikatürlerle gülüp eğlenmemektedir. Ezilenlerin çektikleri acılardan haz duyulduğunu sezdiğimiz karikatürleri, en azından ben görmedim.

Kürtler ve Fetöcüler, resmi teze uygun bir biçimde tehdit (terörist) olarak resmeden karikatürler görmek mümkün ama çektikleri acıları haz duyarak gösteren karikatürler hiç yok gibidir.

Bu kapsamda yayınlanan çizimler, tek parti dönemindeki “yobaz” kişilerle olduğu gibi, yalnız tehdit unsurunu göstermektedir.

Bu tür “haz” karikatürlerinin bulunmamasını anlamlı buluyorum. Bunca ötekileştirmeye karşın, toplum katında “iç düşman” algısı yer etmemiş herhalde. Ezilen, yerle bir edilen, kıyım ile yok edilenlerle eğlenmek kimsenin içine sinmemiş bence. Panik içinde kaçışan kadın, ihtiyar, çoluk çocuk gülme objesine dönüşmemiş anlaşılan.

Karanlık Türkiye’de bu karikatür olayını bir iyimserlik işareti olarak gördüm. Demek toplum sağduyusunu tam olarak kaybetmemiş. Yani ahlaki çöküş geri dönüşü olmayan bir noktaya

varmamış. Son linç teşebbüsüne karşın, seçim sonuçlarıyla birlikte bu olayı da umut veren bir işaret olarak gördüm ve okurlarla paylaşmak istedim.

Ahval